

O nekim baroknim drvenim skulpturama u Korčuli

Mr Alena Fazinić

muzejski savjetnik Opatske riznice u Korčuli

Izvoran znanstveni rad

Premda je Korčula grad kamenara i klesara, nisu ovdje rijetke ni umjetnine rezbarene u drvu, djela domaćih majstora ili dobavljena izvana.

Poznato je da su mnogi prvobitni oltari stolne crkve bili drveni, a s vremenom su zbog dotrajalosti ili posuvremenjavanja zamijenjeni kamenim, odnosno mramornim novijeg, baroknog ukusa.¹ Zbilo se to i s velikim rezbarenim oltarom otočkog majstora Franje Čučića iz Blata. Taj oltar posvećen sv. Roku Kuzmi i Damjanu podignut 1575. godine u kapeli sv. Roka zamijenjen je u 18. stoljeću mramornim. Srećom, polikromirani, pozlaćeni likovi triju svetaca i Bogorodice sačuvani su i postavljeni u niše novog oltara.²

Danas je jedini očuvani drveni oltar u korčulanskoj stolnoj crkvi mali, vješto rezbareni i pozlaćeni retabl Gospice.³

Gotičko-renesansna korna sjedala te crkve koncem 18. stoljeća također su nadomještena novim djelom Bračanina Vicka Tironija. Naručio ih je (naisavši na protivljenje stanovništva da ukloni prvobitna), posljed-

U Korčuli gradu kamenara bilo je uvijek dosta umjetnina rezbarenih u drvu. Stariji gotički i renesansni radovi nisu gotovo uopće očuvani, no u stolnoj i ostalim crkvama ima niz drvenih baroknih skulptura. Ističe se grupa 14 apostola i evanđelista (sada u crkvi sv. Petra), koje koncem 18. stoljeća dobavlja iz Mletaka mjesni biskup Kosirić smatrajući ih radovima »slavnog autora«. Skulpture imaju sličnosti s kipovima apostola mletačkog drvorezbara Ciabatte iz 17. stoljeća koje se čuvaju u Starom Gradu na Hvaru, pa se stoga također pripisuju nepoznatoj mletačkoj radionici toga vremena.

Rezbareno Raspelo iz stolne crkve blisko je sličnim radovima G. Piazzette i njegove radionice očuvanim u Starom Gradu, Kaštel-Štafiliću i Prčnju a može se pretpostaviti da ga je dobio biskup Kosirić jer se u inventarima spominje tek početkom 19. stoljeća.

dnji korčulanski biskup Josip Kosirić.⁴ U želji da crkvu što više približi duhu barokne kićenosti i ukusa dao je u njoj izvesti niz graditeljskih i dekorativnih izmjena.⁵ Nabavljajući barokne umjetnine iz Mletaka upotunio je takav novi izgled katedralne unutrašnjosti. Kosirić je nadalje za mjesnu crkvu bratovštine Svih Svetih kupio u Mlecima veliku drvenu skulpturu Pietà,⁶ a u vrijeme njegova biskupovanja bratovština Gospe od Utjehe nabavlja za svoju crkvu, opet iz Mletaka, drveni klasicistički Gospin kip.⁷

Za stolnu crkvu biskup je osim obrednog ruha i manjih ukrasa kupio u Mlecima i drvene kipeve apostola. Dr. Cvito Fisković je objelodanio jedno Kosirićevo pismo iz kojega se doznaje nešto više o tome. Tu biskup opisuje kipeve koje namjerava pribaviti. Ovi su bili obojeni imitacijom mramora, a on ih želi prebojati u šareno da bi »ljepše ukrašavali crkvu«, dodajući da će istovremeno popraviti oštećeno. Iz ovoga se zaključuje da skulpture nisu bile nove, pa je možda i to razlog zašto biskup misli da ih treba prebojati. Kosirić u pismu dva puta spominje da su to radovi »savršena ki-

¹ Dr. Cvitko Fisković: *Korčulanska katedrala*, Zagreb 1939, str. 53—68. U poglavlju CRKVENI NAMJEŠTAJ opisujući sadašnje oltare i ostali namještaj u stolnici autor u više navrata spominje ove nesačuvane oltare o kojima je nalazio podatke u arhivu i kod starih pisaca.

² Dr. Cvito Fisković: o.c. (1), str. 62—63 opišno opisuje taj oltar kao i sačuvane kipeve majstora Franje Čučića. Te skulpture su 1983. godine konzervirane i očišćene u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, te je na vidjelo došla njihova bogata polikromija i pozlata, te izražajnost tih grubih, karakterističnih otočkih lica.

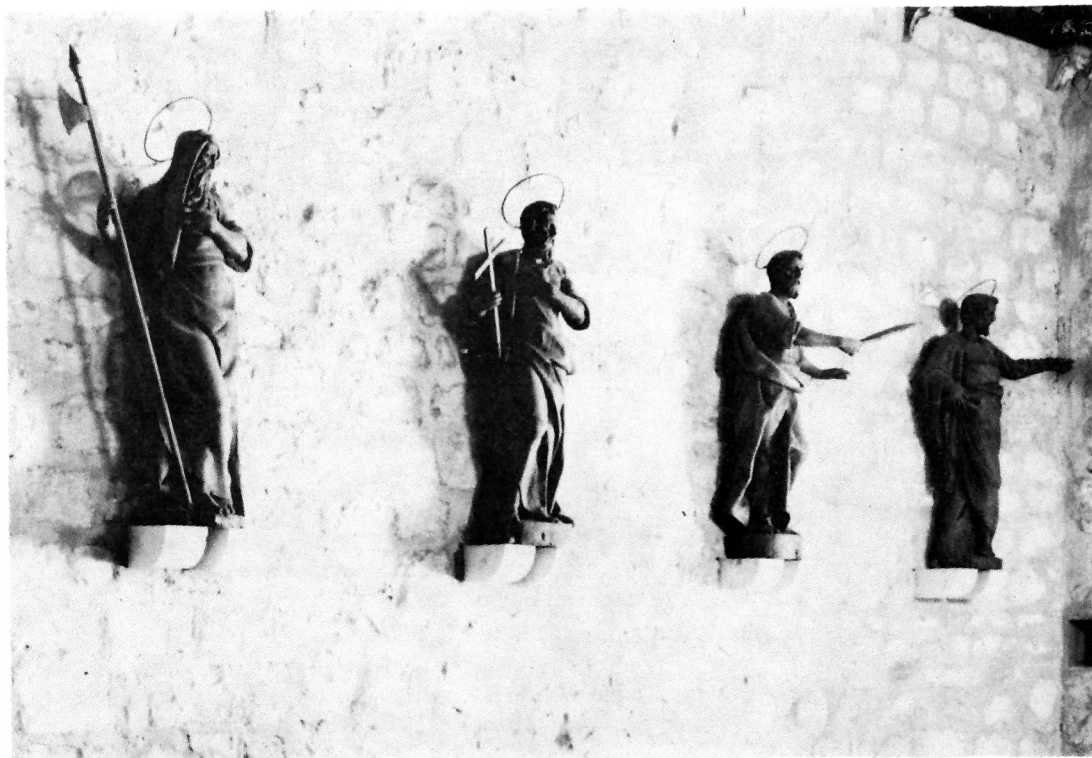
³ Dr. Cvito Fisković: o.c. (1), str. 62. Autor smatra oltar renesansnim, a kao godinu njegova nastanka navodi (iz isprava) 1613. Smatram da oltaru više pripada oznaka »maniristički« jer su pojedinosti njegova ukrasa, iako potječu iz renesansnog repertoara, dobile u izvedbi izvjesnu ukočenost, pretrpanost i nelogičnost, te pomalo prelaze u barokne oblike.

⁴ Dr. Cvito Fisković: o.c. (1). Tironijev vrlo dobro očuvani kor premešten je u novije vrijeme u pobočnu kapelu sv. Roka i postavljen uz zid s obje strane oltara Gospe od Karmena.

⁵ Dr. Cvito Fisković: o.c. (1), str. 67. Osim ulomaka gotičke propovjedaonice koje navodi autor, kasnije su utvrđeni još neki njezini dijelovi: kapiteli, dijelovi ograde i sl., a sada su izloženi u malom lapidariju Opatske riznice u Korčuli. Dva vrlo slična kapitela nalaze se u vlasništvu korčulanske klesarske obitelji Jeričević-Labut. Za te podatke zahvaljujem don Ivu Matijaci.

⁶ Pietà u crkvi Svih svetih pripisivana je ranije mletačkom kiparu Begarelliu, a sada Raffaelu Donneru. Igor Fisković: *Kulturno umjetnička prošlost Pelješkog kanala*, Split 1972. Podatke da je skulpturu nabavio Kosirić donose Dimitri, Trojanis i kasniji mjesni pisci.

⁷ Polikromirani, drveni kip Gospe od utjehe nabavljen je 1801. godine.

Korčula, crkva sv. Petra — Apostoli (Venecija, 17. st.) (Foto: Živko Bačić, Split)

para«, te da vrijede puno više od 12 cekina koliko ih je platio, jer se vidi da ih je napravio »slavni autor«.⁸ Očito je da ih ne kupuje neposredno u umjetnikovoj radionici, već od nekoga tko im ne zna autora, a nasale su vjerojatno dosta ranije. U svom opširnom pismu biskup ne spominje tko mu je apostole prodao.

Kipovi su u dvostrukim otvorima galerije (biforama) stajali u katedrali do 1958. godine.⁹ Tada su preneseni

⁸ Dr. Cvito Fisković, *Uz četiri nacrti Korčulanina Josipa Zmajića*, Zbornik za likovne umetnosti 18, Novi Sad 1982, str. 223. Autor donosi pismo gdje Kosirić piše među ostalim: »E per render piu vaga e ben fornita la nostra chiesa cattedrale e per incontrare nello stesso tempo il genio del signor Alessandro Giunio mi e riuscito per 12 zecchini far 1 acquisto delle statue rapresentanti li 12 Apostoli per rinichiarle nei chiusi fenestroni. Anche il signor Francesco di Lui fratello benche non 1 abbi vedute ma fatte da perfetto scultore si e compiaciuto dell acquisto fatto.

Queste colorite finto marmo dovro farle colorire con colori diversi per render piu splendida la Chiesa, manche qui vi vorra altra spesa che converra far i loro pedestalli che penso di farli a modo mio quando mi saro costa restituito.« ... »P.S. a die 23 detto. Questi convien li facci dipingere e rimettere cio che a loro manca«.

⁹ Kosirić je vršeći »barokizaciju« stolnice među ostalim dao zazidati otvore galerija (matroneum) pretvorivši ih u niše u kojima su stajali kipovi apostola. Biforama je vraćen prvobitan oblik 1925. godine. Pietro Dimitri u svojem rukopisu: *Descrizione di tutte le chiese esistenti in Curzola* kaže da su među stupovima bifora ranije bile obješene slike apostola. Te slike sada se nalaze u crkvi Svih svetih u Blatu, a bez veće su umjetničke vrijednosti. (Za podatak zahvaljujem don Ivu Matijaci.)

u obližnju, obnovljenu crkvu sv. Petra.¹⁰ Kip apostola Petra postavljen je na oltar, a ostali na kamene konsole uzduž crkvenih stijena. Kipovi su do tada bili prebojani debelim namazom tamnosmeđe uljane boje koji je pri prijenosu uklonjen, a umjesto toga su dobili svjetliju žutosmeđu patinu. Ta neupadljiva boja daje skulpturama izvjesnu rustičnost, a očito je da su prvobitno bile drugačije obojane.

Ukupno ima četrnaest kipova: dvanaest apostola i dva evanđelista.¹¹ Svi su gotovo iste veličine (115—120 cm), a stoje na kružnim postoljima istesanim u cjelini sa skulpturom. Iznimka su evanđelista Luka i Marko: podloga im je tanka, pravokutna daska. Postolja apostola Ivana i Šimuna povišena su dodatkom istog oblika zato da im se visina izjednači s ostalim likovima.

Odmah se uočava da spomenutu dvojicu evanđelista nije izveo majstor koji je radio ostale likove: rađeni su grubo, neznalačkih proporcija, nevješta pokreta.

¹⁰ Crkva sv. Petra spominje se već vrlo rano u ispravama 14. stoljeća). U njoj su sačuvane najstarije datirane nadgrobne ploče u Korčuli. Crkva je u više navrata pregrađivana, no sačuvala je prvobitnu skromnost i male dimenzije. Koncem 19. stoljeća je već zapuštena, a kasnije zadržan je njen rustični karakter: strop iznutra ima otvoreni grednjak, zidovi su od grubo obrađenog kamena, neožbukani, a obnovljene su sljubnice, pa se vidi stara građa i tragovi pregradnji. Na pozadini takva ziđa skladno se uklapaju likovi apostola, te prostor djeluje gotovo kao izložbena dvorana za ove skulpture koje su ispunile crkvene zidove.

¹¹ Dr. Cvito Fisković: o.c.(1), str. 67. Autor govori o 16 kipova no očito se radi o pogreški.

Sveti Petar

Sveti Jakov

Odjeća im kruto pada, gomilaju se sitni paralelni nabori, naglašena muskulatura otkrivenih dijelova ruku i nogu izvedena je grubo tako da oba lika u pojednostima i cjelini izrazito odudaraju od ostalih. Nije bilo moguće utvrditi jesu li ovi kipovi dobavljeni istovremeno ili su kasniji rad mjesnih drvorezbara koji su po uzoru ostalih likova cjelini trebali dodati još ova dva kipa.¹²

No ni ostali likovi nisu jednake vrsnoće. Najbolji su Petar, Jakov, Andrija, Filip, Šimun i Bartul, najslabiji Matej i Ivan. Svi su apostoli prikazani stojeći u kontrastu. U skladu s takvim stavom, tijela su im više ili manje naglašeno spiralno izvijena. Odjeveni su u

tunike, zaogrnuti plaštem često bogato omotanim oko ramena ili bokova. Rukama slijede pokret tijela bilo da ih šire, pružaju ili u karakterističnom stavu pobožnosti, odnosno molitve polažu na grudi. U jednoj ruci obično drže svetački znak (atribut). Posebnom pažnjom izvedene su im glave bujno kovrčavih kraćih ili dužih vlasi i brade, a s ne manje zalaganja obrađena su lica kojima umjetnik nastoji dati izraz ozbiljnosti, strogosti, zanosa — što govori o težnji za individualizacijom.

Dr. Kruno Prijatelj je objavio deset drvenih kipova apostola iz crkve sv. Nikole u Starom Gradu na Hvaru — djela mletačkog drvorezbara Francesca Ciabatte iz 17. stoljeća.¹³ Uspoređujući ih s korčulanskim, može se kod nekih zamijetiti izvjesna sličnost i blizina ne samo vremena i stila već i radionice. To je najočitiije u impostaciji najuspjelijih likova, zatim u načinu obrade i nabiranja odjeće, te licima. No upravo ovdje se osjeća nedostatak polikromije korčulanskih kipova što bi licima sigurno dalo veću izražajnost.

¹² Naime u citiranom Kosirićevu pismu navode se kipovi 12 apostola. Oni dakle čine cjelinu koju je Kosirić kupio. No u stolnoj crkvi je bilo 14 niša (s južne strane osam, sa sjeverne šest), pa upravo stoga da se ispune sva raspoloživa mjesta vjerojatno se naknadno naručuju još dva kipa evanđelista. Tako su sada osim apostola u skupini i svi evanđelisti. No premda isprava o kupovini ili narudžbi tih dvaju kipova nema, veća je vjerojatnost da su izrađeni u Korčuli ili negdje u Dalmaciji, a ne dopremljeni iz Mletaka. Pretpostavljam da ih je napravio nevješti lokalni majstor imajući pred sobom već kipove dopremljene iz Mletaka te se u pojednostima, naročito glavama, nastoji približiti predlošcima.

¹³ Dr. Kruno Prijatelj, *Studije o umjetninama u Dalmaciji IV*, Zagreb 1983: »Dva mletačka drvorezbara iz XVII. stoljeća u Dalmaciji« str. 88—90.

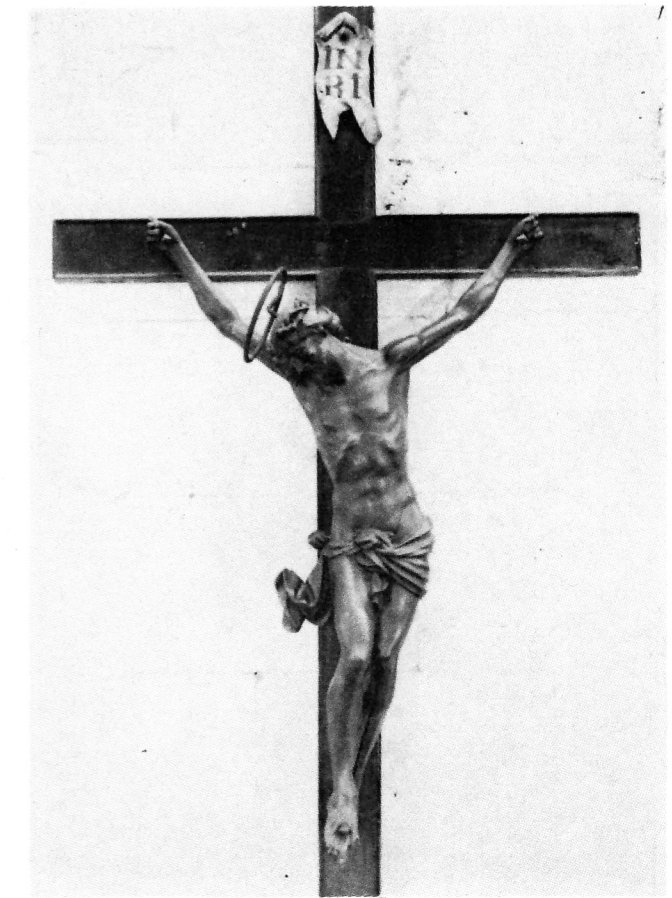
Ipak je neosporna blizina vremena i radionica nastanka obih cjelina, kakve su mletačke radionice sigurno u većem broju izrađivale za potrebe sakralnih prostora. Korčulanski kipovi nisu potpisani, a iz isprava o njihovoj nabavi ne doznaje se ništa o autoru, no po svemu iznesenom mogu se priključiti dosad objavljenim i poznatim drvorezbarskim radovima 17. i 18. st. mletačkog porijekla.¹⁴

Mnogo vrsnije je drveno raspelo za koje u arhivu nema, odnosno do sada nije pronađeno podataka kada i tko ga je nabavio za stolnu crkvu. U inventarima se susreće tek od početka 19. stoljeća, pa je dakle moguće da ga je također kupio u Mlecima biskup Kosirić. Naime baroknim oznakama uklapalo se u njegovo preuređenje crkvene unutrašnjosti.

Dr. Grgo Gamulin objelodanio je potpisano rezbareno raspelo iz Starog Grada na Hvaru, djelo mletačkog majstora Giacoma Piazzette,¹⁵ Dr. Kruno Prijatelj pripisuje istom autoru raspelo iz crkve u Kaštel-Lukšiću, a njegovoj radionici manje raspelo iz Kaštel-Štafilića, spominjući još neke slične vrsne umjetnine nepoznatih autora istog vremena koje se nalaze u Splitu i Trogiru. Mišljenja je nadalje da bi niz djela mletačkog drvorezbarstva sačuvanih u Dalmaciji mogao biti mnogo dulji i s još većim brojem vrijednih ostvarenja.¹⁶

Prihvatajući ovu pretpostavku upozoravam na raspelo iz stolne crkve u Korčuli koje ima analogija i sa starogradskim i s kaštelanskim Piazzettinim radovima. Ponajprije se uočava sličnost položaja Kristova tijela na jednostavnom križu, te kartelin gotovo ista oblika. Analiza pojedinosti još više potvrđuje rečene istovjetnosti: krivulja tijela, nabrana lepršava pojasnica, kovrčava kosa, realistički izvedena trnova kruna — sve je to gotovo jednako na spomenutim Piazzettinim raspelima i ovom korčulanskom. No istovremeno se zamjećuju male razlike, koje kako naglašava dr. Prijatelj govore da je majstor istu temu nastojao obraditi s izvjesnim izmjenama i inačicama.

Kaptolsko raspelo (vel. 185 x 100 cm) obojano je tamnosmeđe, a kartelin pozlaćen. Torzo, ruke i noge plastični su, ali ne naglašeno izmodelirano kao kod raspela iz Starog Grada. Pojasnica je također manje nabrana i priljubljena uz tijelo, a veže se na desnom boku. Najveće razlike su u položaju glave i izvedbi izraza lica koje je inače crtama gotovo jednako spomenutim. Ovdje se glava naginje udesno, mršavo lice ne izražava patnju već smirenost koja zrači iz cijelog korpusa u kojem nema grčevite napetosti. Stoga, premda se raspelo iz Korčule ne može pripisati samom Piazzetti, ima osnove smatrati ga djelom njegove radionice i to vrsnijim od onoga koje dr. K. Prijatelj nalazi u Kaštel-Štafiliću.

Korčula, Stolna crkva: Raspelo — Piazzettin krug (Venecija 17/18. st. Foto: Živko Bačić, Split)

Čini se međutim da je korčulansko raspelo najbliže onome iz Bogorodičine crkve u Prčanju u Boki kotorskoj koje je Niko Luković pripisao majstoru Andrei Brustolonu.¹⁷ Tamo je drvo križa ukrašeno plastičnim listovima i kuglama, a u križištu pozlaćenim zrakama, no sličnosti su očite u korpusu gotovo iste linije kao u Korčuli, nagnutoj glavi i pojasnici jednako oblikovanoj. Tek obrada prsiju i ostalih dijelova tijela je naglašenija, ruke više raširene i po tome se približava raspelu iz Kaštel-Štafilića. Korčulansko raspelo u cjelini je ipak vrsnije te ga s velikom sigurnošću približavamo Piazzettinu krugu.

Čini se međutim da je korčulansko raspelo najbliže onome iz Bogorodičine crkve u Prčanju u Boki kotorskoj koje je Niko Luković pripisao majstoru Andrei Brustolonu.¹⁷ Tamo je drvo križa ukrašeno plastičnim listovima i kuglama, a u križištu pozlaćenim zrakama, no sličnosti su očite u korpusu gotovo iste linije kao u Korčuli, nagnutoj glavi i pojasnici jednako oblikovanoj. Tek obrada prsiju i ostalih dijelova tijela je naglašenija, ruke više raširene i po tome se približava raspelu iz Kaštel-Štafilića. Korčulansko raspelo u cjelini je ipak vrsnije te ga s velikom sigurnošću približavamo Piazzettinu krugu.

¹⁴ Dr. Cvito Fisković: o.c.(1), str. 67.

¹⁵ Dr. Grgo Gamulin: *Drveno raspelo G. Piazzette u Starom Gradu na Hvaru*, Prilozi 18, Split 1970, str. 97—100.

¹⁶ Dr. Kruno Prijatelj, *Dodatak katalogu Giacoma Piazzette, Studije o umjetninama u Dalmaciji III*, Zagreb 1975, str. 116—118.

¹⁷ Don Niko Luković: *Bogorodičin hram u Prčanju*, Kotor 1965, str. 64. Navodi ovo pismeno mišljenje prof. Fiocca iz 1933. godine. Prčanjско raspelo nabavljeno je u Mlecima 1728. godine.

Cvito Fisković
A SUPPOSED CERANO

In a detailed analysis of the small painting Christ Praying on the Mount of Olives (Korčula's church museum) the author determines stylistic, typological, coloristic, and expressive similarities with Giovan Battista Crepsi »Il Cerano« (1557 — 1663). Hence his belief that the painting was made by the Lombard artist or by one of his pupils. The Deposition in Novara's Civic Museum, as well as some paintings in Milan and Madrid, confirm his belief and serve as a definitive proof that this tenebrous work could not have been created in Venice c. 1600.

Grgo Gamulin
A SUPPOSED BATTISTA FRANCO SERIES

For the first time 11 decorative paintings of uneven quality are being presented. They were acquired by Bishop Strossmayer in Venice in 1869 (through painter Ivan Simonetti) as works of Andrija Medulić (1500 — 1563). The author believes the series with allegorical figures to have been performed by the mediocre painter and epigone of Central Italian »maniera grande« Battista Franco (1498 — 1561) and his assistants. The study attributes two more paintings from Dalmatia to the same author (Resurrection in Hvar and Flogging in Zadar). They were probably painted c. 1551 in Urbino, while the series from the Strossmayer Gallery of Zagreb must have been performed in the author's highly prolific Venetian phase and completed c. 1556 — 1560. In terms of the artist's general appraisal, the author does not consider this series of paintings to be of great significance, its only interesting aspect being the iconography of some allegorical scenes.

Alena Fazinić
SOME WOODEN BAROQUE SCULPTURES AT KORČULA

Korčula, the town of stone-cutters, has always been rich in woodcarvings. Few older works in Gothic and Renaissance styles have been preserved, yet a number of wooden Baroque sculptures can be seen in the Cathedral, as well as in the other churches. The most prominent among them is the group of 14 apostles and evangelists (to be seen at St. Peter's), acquired at the end of the eighteenth century by the bishop of the diocese, who believed them to be the works of »a famous author«. The sculptures bear resemblance to the apostles of the Venetian woodcarver Ciabatta (17 c), preserved at Stari Grad on the island of Hvar, and are thus attributed to an unknown Venetian workshop of the period.

The carved Crucifix in the Cathedral is very much alike to the similar works by G. Piazzetta and his pupils, preserved at Stari Grad, Kaštel-Štafilić, and Prčanj. It may have been acquired by Bishop Kosirić, since it was first mentioned in the inventory at the beginning of the nineteenth century.

Doris Baričević
DOMINUS SCULPTOR STEPHANUS SZEVERIN
CRISIENSIS

In the 18 c a number of local sculptors in northern Croatia create their works for village churches and chapels in a rusticated Baroque style. Among the most prominent of the group is Stjepan Severin of Križevci. He worked in the area of Križevci, Podravina, and Čazma for about 30 years, at the beginning of the 18 c. The considerable body of works that survive reveal an interesting, prolific, and inventive sculptor. Besides a wide iconographic variety of figures, he also constructed different kinds of altars and pulpits, decorated with a host of ornamental motives and ornate details of unique shapes and combinations characteristic of his workshop only.

Đuro Vandura
ST. MARY MAGDALENE BY ADRIAEN VAN DER WERFF

A summary presentation of the semi-nude Mary Magdalene among Rocks and its attribution made the experts of the Strossmayer Gallery attribute this canvas (1.346 m per. 0.982 m) to Italian school. Yet the comparison of the Zagreb example with the identical motive in Schleissheim indicates that they were both painted by the same author: Adriaen van der Werff (1659 — 1722). The two paintings differ very little: the frame of our painting shows three quarters of Mary Magdalene whose hips are covered with a blue veil instead of a dark red one. Van der Werff probably painted her c. 1707. The daring eroticism of Mary Magdalene's body implies probable models from the times when love was more explicit than at the beginning of the eighteenth century. In Roman paintings, medieval miniatures, and in Renaissance, whose inspiration is openly drawn from ancient Rome, the comfortable body posture with supports at three different levels is as typical of antiquity as the standing contrapposto. This poses a new question concerning the Zagreb painting, i.e. whether Mary Magdalene was a substitute to Roman Venus, and whether the frail sisterhood once considered the painting the rendering of their patroness saint.

Jerko Matoš, Ph. D.
THE MONASTERY OF ST FRANCIS AT PETROVARADIN

The Baroque complex of the former Franciscan monastery was built in downtown Petrovaradin fortress in the period 1699 — 1772. In 1786 it was closed by Joseph II, who converted it into a military hospital. The church was desecrated in the year 1808 and re-fashioned as Slavonian general headquarters. This jewel of Vojna krajina architecture has never been studied or described. The author makes use of collected archival materials in his chronological presentation of the appearance and disappearance of the monastery. He also describes its equipment and appraises its architecture as a whole.